

Posudek disertační práce

Mgr. Martin Charvát: *Deleuzova asignifikantní sémiotika*

Mgr. Martin Charvát (dále ho v textu z čistě ekonomických důvodů označuji zkratkou MCH) si ve své disertační práci *Deleuzova asignifikantní sémiotika* vytyčuje velmi nesnadný úkol. Jeho nesnadnost se projevuje jednak v šíři zkoumaných témat – MCH se věnuje Deleuzovým znakovým taxonomiím, interpretacím Sada a Masocha, Freudovi a psychoanalýze, strukturální lingvistice, Saussurovi, Hjelmslevovi, Peircovi, Derridovi, celé řadě Deleuzových filozofických inspirací a marginálně také mnoha dalším problémům –, jednak již při formulování cílů své práce. Ty lze chápat jako analytický výklad pohybující se zhruba ve třech základních liniích. V té první je to představa sémiotiky a filozofie jako symptomatologie a s určitou mírou zjednodušení by se dalo tvrdit, že se ve své podstatě jedná o systematizaci základních charakteristik Deleuzova projektu (obecné) sémiotiky spočívající zejména v interpretaci podmínek reálné zkušenosti a vymezení jejího principu v podobě čisté difference (s. 9, 13) jakožto různé znakové taxonomie. V druhé linii se na základě četných kazuistik MCH pokouší systematizovat Deleuzův kriticko-klinický aparát jako určitý filozofický projekt vymezený proti tradici západní filozofie, lingvistiky, psychologie a psychoanalýzy, zároveň ale s touto tradicí srostlý více či méně (povětšinou více) složitým způsobem. Třetí výkladová linie je metasémiotická a spočívá v tom, že se MCH rozhodl nespokojit s přiřazením nálepky „sémiotika“ Deleuzovu dílu a prozkoumat, resp. legitimizovat toto přiřazení vlastním průzkumem. Problém znaku – nejprve chápaný jako jeden z možných vstupů do Deleuzova díla – se má posléze ukázat jako důležitý nosník Deleuzova díla jako celku (s. 9) a potvrdit hypotézu, že „filosofii Gillesa Deleuze nelze myslet bez toho, aniž bychom vzali do úvahy jeho velmi specifický přístup k problematice znaků“ (s. 7).

Navzdory mnoha subtilním pozorováním a zjištěním, které práce nabízí, považuji za vhodnější a účelnější namísto pokusů tento disertační text parafrázovat a předkládat dlouhý seznam jeho úspěchů zaměřit v tomto posudku pozornost pouze na několik vybraných témat, která v kontextu práce mohou působit – alespoň z mého úhlu pohledu – kontroverzně, to znamená – řečeno dikcí disertace – efektivně či afektivně, a proto představují ideální základ pro podrobnější diskuzi. Podstatná část práce se věnuje rozplétání „špatně utvořených směsí“. Domnívám se, že ale zároveň předkládá některé směsi vlastní a jejich (ne)náležitost by měla být předmětem soustředěného zájmu při obhajobě.

První z nich je terminologická trojice „symptom“, „znak“ a „výraz“. Pro MCH je výchozím bodem práce (lékařská) symptomatologie: v tomto rámci zřetelně mluví o „rozpoznání symptomu jako znaku“ (s. 10) (naznačuje tím, že mohou existovat takové symptomy, které jakožto znaky rozpoznány nejsou? jakou pak mají povahu?) a skutečnosti, že „symptom rozehrává pole bytostně sémiotické“ (s. 11).

Za symptom MCH považuje „(pří)znak způsobu života, který se artikuluje na rovině výrazu“ (s. 11). Z celého textu práce – a to také z kapitol „Co je to znak?“ (s. 122–151) a „Problém výrazu“ (s. 159–162) – se zdá, že vzájemné vztahy této trojice jsou z nějakého důvodu ponechány jisté uživatelské volnosti. V některých případech jsou synonymní, v jiných nikoli. Přistoupí-li se ale na implicitní návrh, že pro Deleuze synonymní jsou [pro Deleuze je „symptom znak obecně“ (s. 11); „nelze mít zkušenost bez znaků [...] toto je pouze první rovina, rovina výrazu“ (s. 11)], pak je výchozí definice symptomu borgesovským labyrintem přímky; její parafráze by zněla „znak je (pří)znak způsobu života, který se artikuluje na rovině znaku“. Bud' jsou symptom, znak a výraz v nějakém ohledu či nějakých ohledech odlišné (a pro porozumění klíčové definice symptomu je nutné je specifikovat), nebo jsou synonymní a je nutné předložit jinou, ne-kruhovou definici symptomu. MCH si je tohoto problému evidentně vědom, věnuje mu ale pouze marginální komentář ve velmi zmatené poznámce pod čarou č. 3 [věť „Deleuzova pozice je specifická tím, že chápe symptom jako znak, ovšem jedná se o výchozí moment jeho analýz, kdy dospívá k detailnějším taxonomiím znaků.“ (s. 10) nerozumím: výchozím momentem Deleuzových analýz je přesvědčení, že veškeré jevy, které považujeme za znaky, jsou symptomy a detailnější taxonomie odhaluje symptom jako jeden z možných druhů znaků? Nebo detailnější taxonomie odhalují různé druhy symptomů? Nebo již v onom výchozím momentu má Deleuze tyto detailnější taxonomie k dispozici?]. Pozornému čtenáři, kterým jsem se jako oponent snažil být, tato terminologická nestálost v některých částech ztěžuje porozumění.

Symptom podle MCH „poukazuje na něco jiného než je on sám“ (s. 38); v tomto smyslu by byl zcela totožný s konceptem znaku. Zároveň je ale – minimálně v kontextu uvažování o nemoci – od své příčiny či toho, co „zastupuje“, neoddělitelný, a to na rozdíl od znaku (viz poznámka pod čarou č. 3 na s. 10). O Deleuzovském symptomu se prohlašuje, že je znakem/výrazem na povrchu (s. 38). Zdá se mi ale, že zjištění, že „symptom/znak je podstatně spojen s rovinou výrazu“ (s. 38), je triviální. Celou tuto směs navíc – v kontextu výkladu Freudova psychoanalytického modelu opakování – komplikuje možnost chápat symptom jako symbol, protože „je uznán na základě nějaké dohody“ (s. 41).

Na některých místech se deleuzovským prizmatem vymezuje znak vůči reprezentaci, například afekt se definuje jako znak stojící mimo řád reprezentace (s. 137). Podobně pak mimo princip reprezentace stojí i čistá diference jako princip geneze reálné zkušenosti, nebo přesněji „reálné zkušenosti, která je zároveň komplikací času, **tudíž** stojí mimo princip reprezentace“ (s. 140, zvýraznil VG). Stejně tak Idea, tvrdí se (s. 139), je něco, co nereprezentuje, ale je komplexem. Jak se u Deleuze k sobě vztahuje reprezentace a komplexnost – „nereprezentuje, ale je komplexem“ (s. 139)? Tato otázka se nutně pojí s výchozí představou symptomu jakožto něčeho, co je „znakem nemoci“ (s. 10) a objevuje se vždy jako součást komplexu symptomů.

MCH se problémům reprezentace věnuje v kapitole „Deleuzovy principy transcendentálního empirismu a kritika reprezentace“ (s. 45–48) a v závěru (s. 49) uvádí trojici rysů, které standardní představu reprezentace charakterizují: primárnost identity před diferencí, bytostná tendence k hledání pravdy a zdravý rozum. Zdá se mi, že v následujícím výkladu jsou proti této ideální představě Deleuzovy názory prostě postaveny a problematičnost reprezentace je spíše konstatována, než analyzována.

V samém závěru práce MCH přiznává, že „se nám prvotní ztotožnění znaku a symptomy [sic! symptomu] diferencuje“ (s. 167), neboť znaky a symptomy vykazují rozdílné epistemologické aspekty. O symptomu se prohlašuje, že umožňuje poznávat (s. 168). Znamená to pak, že znaky poznávat neumožňují? A pokud umožňují, jakým jiným způsobem? Svou povahou obdobný závěr je také tvrzení, že „místem geneze se ukázala být čistá diference“ (s. 166). Domnívám se, že se takovým místem neukázala, byla jím od samého počátku (s. 9). Pokud je zásadní odpovědí na genetickou otázkou čistá diference a „Deleuze je nade všechno ostatní myslitelem diference“ (s. 39), v čem se liší od Saussurova pojetí (nečistě?) diference, resp. Hjelmslevovy teorie? Zdá se mi, že v žádné části práce zřetelná odpověď nezazní, přestože se vůči nim několikrát klade do protikladu.

Otázkou k diskuzi je také výchozí „figura filosofie jako symptomatologie“ (s. 7). Předpokladem symptomatologické analýzy je dle MCH „jistá citlivost vůči znakům“ (s. 37). Citlivý symptomatolog je zároveň egyptologem vnímavým k hieroglyfům. Mnohem přesnější deskripcí oné „figury“ – zde spíše barthesovsky taneční, než hjelmslevovsky formální –, kterou předkládaná práce zaujímá, je: filozofie jako sémiotika jako symptomatologie jako citlivost jako egyptologie, které utvářejí poměrně nestabilní prostředí pro metafory „symptom“, „znak“ a „výraz“.

V úvodu práce (s. 8) se poukazuje na inspiraci, kterou Deleuze čerpá z Louise Hjelmsleva, ale zároveň ji posouvá na novou úroveň. Jednou z těchto úrovní by mohla být Deleuzova interpretace Franze Kafky (s. 116). Konkrétně se zde mluví o opozici mezi formou výrazu (fotografie/zvuk) a formou obsahu (skloněná/vztyčená hlava). MCH zde připomíná, že se nejedná o jednoduché spojení označujícího a označovaného, ale mnohem složitější princip propojování. Otázkou však je, v čem tato složitost propojování spočívá a v čem konkrétně se tedy Deleuze u Hjelmsleva inspiruje? Podobným způsobem je diskutabilní také vztah mezi „netělesnou transformací / tělesnou modifikací“ a „formou výrazu / formou obsahu“ (s. 112). MCH tvrdí, že tyto dvě formy jsou na sobě nezávislé, heterogenní. Podle Hjelmsleva (Hjelmslev 1972: 58) je ale heterogenost spíše vlastností vztahu mezi formou a smyslem/purportem (o tomto problému viz níže), nikoli formy a substance. Hjelmslev sám poznamenává – a považuje to zároveň za jeden z hlavních úspěchů své teorie –, že „výrazový plán a obsahový plán lze popsat vyčerpávajícím a nerozporným způsobem jako plány budované zcela analogickým způsobem, takže se v obou plánech předvídají zcela totožné definované kategorie“ (Hjelmslev 1972: 65).

V konkrétnější explikaci, kterou MCH o Hjelmslevově teorii ve vztahu k té Deleuzově podává (s. 163–165), tak stojí za pozornost zejména pojetí formy, dvojí/dvojitě artikulace a Hjelmslevův koncept smyslu/purportu ve vztahu k (Deleuzovu) pojetí (ne)smyslu.

V první řadě zde vyvstává otázka, jaký je vztah mezi formou výrazu a symptomem? MCH upozorňuje, „že aby mohla být nějaká forma výrazu brána jako symptom, musíme tuto formu výrazu zasymptom [sic! za symptom] označit a tento proces značení konstituuje obecný význam, tj. konvenční znak“ (s. 129). Osvětluje tato úvaha problém vztahu znaku a symptomu? Co zde má MCH konkrétně na mysli procesem značení? Spojení s formou obsahu, výrazovou substancí, znakovou syntézou? A dále, jak v rámci těchto úvah na rozhraní mezi Hjelmslevem a Deleuzem chápat tvrzení, že „[t]eprve na úrovni výrazu lze hovořit o znacích, teprve na úrovni tvářnosti můžeme mít znaky jako takové a můžeme tvářnosti interpretovat jako znaky“ (s. 165)? V prvním případě se zdá, že sám výraz, resp. sama forma výrazu (ať už je to cokoli) je

pro konstituování znaku nedostatečná a ustavuje se skrze proces značení (ať už je to cokoli). V druhém případě se naopak zdá, že teprve na úrovni výrazu se znak stává znakem. (Stranou poznamenávám, že jsou-li termíny „symptom“, „znak“ a „výraz“ synonymní, vznikne směs zcela nerozpletitelná.)

Podle Hjelmsleva je znak, resp. znaková funkce spojnicí dvou formálních funktivů (výrazu a obsahu), které z hlediska tradičněji chápaného zastupování „stojí za“ substanci (obsahu i výrazu). Co konkrétně se ve výše uvedeném vyjádření („teprve na úrovni výrazu...“) myslí slovem „teprve“? A co tomuto „teprve“ u Deleuze předchází? V této souvislosti by – myslím – stálo za pozornost podrobněji osvětlit onu deleuzovskou mantru, že „znaky nemají za své přímé referenty objekty“, nýbrž jiné znaky (s. 129), stejně jako to, co tedy přesně znamená, že podle Deleuze a Guattariho Hjelmslev „skoncoval s dualitou forma x obsah“ (s. 165), když jsou to pro Hjelmsleva termíny zcela jiných řádů? A pokud by měla být odpovědí právě absolutní různost řádů, v jakém vztahu stojí k jejich směřování?

Podobně spletitou hádanku představuje koncept dvojí/dvojitě artikulace. Klasický martinetský přístup k dvojí (jazykové) artikulaci – MCH ho v práci nezmiňuje – říká (Martinet 1964: 24), že první artikulace je způsob, jakým je organizována zkušenost členů společenství v podobě minimálních a dále neanalyzovatelných znakových konglomerátů (pro Martineta je to spojení zvukové formy a významu, obecně je nazývá monémy); druhá artikulace je pak způsob, jakým se jednotlivé zvukové formy skládají z konečného a uzavřeného počtu tzv. fonémů. Jak by bylo možné shrnout Deleuzovo chápání konceptu dvojí/dvojitě artikulace? Jedná se spíše o vztah dvou řádů uspořádání, principiálně nekonečné zkušenosti a znaků (monémů) na jedné straně a uzavřenému a konečnému souboru figur a fonému na straně druhé, jak MCH naznačuje ve výkladu o molekularitě a molaritě (s. 161–162)? Nebo spíše v batesonovském smyslu „double-bind“ jako paradoxní zkušenosti podkládající schizofrenii (s. 163)? Nebo jejich kombinaci? Nebo o něco zcela jiného? A v čem konkrétně pak spočívá proces ustavování stálosti tvaru, jedná-li se o genezi skrze tzv. dvojitou artikulaci (s. 151), jejímž výsledkem je tzv. rovina výrazu (s. 162)? Odpovídají Deleuzovy úvahy Hjelmslevově jasné distinkci mezi „dělením“ jakožto analýzou procesu a „artikulací“ jakožto analýzou systému? Nebo spíše rozlišování znaků a figur?

Ve výkladu, který MCH podává, se tvrdí, že na úrovni první artikulace se (kvazi)molekulárním substancím vnucuje řád posloupnosti formy, na úrovni druhé artikulace se formy stabilizují v podobě molarity a aktualizují jako substance. Pokud první artikulace zakládá podmínky reálné zkušenosti, jak MCH tvrdí (s. 163), v jakém smyslu je pak sémiotickou (znakovou) úrovní artikulace druhá, jak MCH tvrdí na jiném místě (s. 165)? Tvrzení, že „první artikulace je rovinou materiality strata, zatímco druhá artikulace konstituuje expresivitu strata“ (s. 163), – po pravdě řečeno – nerozumím.

Další oblastí, která může být zdrojem bezpochyby podnětné diskuze, je problematika Deleuzova chápání (hjelmslevovského) smyslu (možná ne zcela šťastný český překlad termínu „purport“). MCH upozorňuje (s. 165), že Hjelmslevův smysl/purport nelze ztotožnit s Deleuzovým konceptem smyslu, jak byl představen v *Logice smyslu*, nýbrž spíše s nesmyslem. Rozumím-li tomu správně, pak na základě přesvědčení, že „[k]aždý prvek má v řadách smysl pouze skrze svou relativní pozici k ostatním prvkům“ (s. 61), by bylo možné smyslu rozumět jakožto zformovanému purportu, tj. hjelmslevovské substanci. Je to tak? Z tohoto hlediska se mi zdá mimořádně zajímavá diskuze, kterou MCH naznačuje (s. 164–165) v souvislosti se společným momentem, které sdílejí různá vyjádření věty „Nevím“ v různých jazycích, tj.

jejich smysl/purport, a z níž povstává otázka, jak se Deleuze staví k problému, který Hjelmslev ponechává do značné míry nevyřešený, to jest zamlčenému předpokladu, že mezi formou znaku (výrazové či obsahové složky) a purportem jakožto „amorfní masou“ pravděpodobně není zcela jasný zlom, ale zdá se, že pole smyslu/purportu je určitým způsobem – jakoby „neutrálně“ – pre-artikulováno; tato pre-artikulovaná teritoria (řečeno deleuzovsky) se týkají například středového profilu dutiny ústní a vokálního kontinua (Hjelmslev 1972: 61), ale také například barevného spektra (Hjelmslev 1972: 58). Jaký by byl Deleuzův názor na skutečnost, že „*jeden a tentýž výrazový smysl* se formuje různě v různých jazycích“ (Hjelmslev 1972: 62), konkrétně tedy na to, jaké jsou podmínky identifikace „jednoho a téhož smyslu/purportu“, pokud smysl/purport nemá jinou existenci než jako substance určité formy? Domnívám se, že vysvětlení těchto problémů by zároveň mohlo vrhnout jasnější světlo na problematiku vztahu mezi teritoriem, prostředím a chaosem (s. 157) či na chápání úniku z teritoria jakožto procesu „stávání se zvířetem“ (s. 160).

Oblastí, která si zaslouží nemenší pozornost, je také komparace Peircovy sémiotické teorie a Deleuzových filmových úvah, resp. jeho filmové taxonomie znaků a případně i taxonomií dalších. Tato komparace je uvedena – zdá se mi – klíčovou distinkcí mezi Peircovým chápáním znaku jakožto sémiotickým komplexem a jeho redukcí na representamen (s. 132), kterou ale MCH nijak dále nereflexuje, a zakončena tezí o vzájemné nepřežítelnosti, která je argumentována ve zkratkovitém, gnómičtém tvrzení, že „[t]oto [skutečnost, že realitu poznáváme pouze skrze znaky] je základní afinita mezi Deleuzem a Peircem, byť se jedná o afinitu na úrovni obecnosti, na úrovni obecného chápání dění světa“ (s. 137).

Při konkrétnějším pohledu na srovnání, které MCH (zejména) mezi Peircovou druhou trichotomií a Deleuzovými skalárními znaky provádí, zaujme naznačená otázka (aniž by však byla indikována otazníkem) týkající se tzv. smyslových indexů, „[v] jakém smyslu může index, pokud vycházíme z Peirce, kdy index chápeme jako vztah znaku a objektu skrze ovlivnění znaku objektem, indikovat naši přirozenost (například každý akt rozumového poznání je indexem nás jako rozumových bytostí)“ (s. 134). Myslím, že právě odpověď na ni by mohl představovat významný moment komparace, kterou MCH na tomto místě provádí. Jedná se z tohoto hlediska o index? Nebo projev vlastnosti/typu (být rozumovou bytostí)?

V jiném, kinematografickém kontextu se peircovský index analogizuje s Obrazem-Akcí a podle MCH toto spojení „sedí“, neboť „indexikální sinsignum označuje síly, které se aktualizují v určitém stavu věci ohraničeném prostorem a časem“ (s. 136). Obdobným způsobem se uvažuje také o zbývajících znakových typech. Po pravdě řečeno nerozumím kritériím, které podkládají to, zda daný znakový typ mezi Deleuzovou a Peircovou terminologií sedí, nebo nesedí. Obraz-akce s indexem „sedí“, zatímco Obraz-afekce s ikonem „nesedí“. V jakém smyslu s tímto přiřazováním souvisí myšlenkový experiment o procházce v plně habituovaném teritoriu (s. 161) (přičemž ponechávám stranou otázku, jaká kritéria odlišují plně habituované a částečně habituované teritorium)? Co v kontextu Deleuzovy filozofie znamená naznačená trojitá interpretace stopy jako indexu narušení, ikónu/ikony podrážky a symbolu mýtu cizího vpádu, resp. znakům teritorializace, deteritorializace a reteritorializace? A do jaké míry odpovídají – dříve problematizovanému – Deleuzovu chápání peircovských pojmů, které se nyní problematické nezdají? MCH sice v úvodu práce upozorňuje, že „se zabývá výhradně filosofií Deleuzovou, nikoliv tím, zda Deleuze interpretuje různé autory „správně““ (s. 9), v souvislosti s peircovskými pasážemi ale tento závazek – dle mého názoru smysluplně – porušuje, když tvrdí, že „nezbývá tedy, než se pokusit poukázat na to, zda

Deleuzova ‚aplikace‘ Peirce [...] je práva Peircově teorii znaku“ (s. 131–132). V tomto porušení je ale MCH nedůsledný a možné odpovědi pouze naznačuje.

Další z myšlenkově stimulujících oblastí je lingvistika a chápání jazyka vůbec. MCH tvrdí, že v Deleuzově (a Guattariho) pojetí je jazyk chápán zejména ve své modelační či rozkazové (s. 109) funkci, nikoli funkci komunikační. Vychází zde z určitým způsobem pojaté (austinovské) teorie mluvních aktů. Ideu performativity MCH u Deleuze chápe jako kritiku rozšířeného přesvědčení o jazyce jakožto prostředku dorozumívání. Z tohoto hlediska „[ř]eč není určena pro sdělování informací, ale primárně jako rozkazování“ (s. 108). Zároveň v lingvistice spatřuje určité nebezpečí spočívající v nenáležitém nároku na jakousi univerzální teorii významu. S odmítáním lingvistiky jakožto modelu (obecné) sémiotiky či sémiologie se lze setkat velmi často a je do značné míry oprávněná. V kontextu této práce je ale – například – otázkou k diskusi, do jaké míry lze souhlasit s tvrzením, že Ferdinand de Saussure pojímá „znak jako specificky jazykový fenomén“ (s. 122) a „primární roli hraje lingvistika“ (s. 123). *Kursu obecné lingvistiky* v kap. „Místo jazyka v lidských faktech“ (de Saussure 1996: 52) deklaruje, že lingvistika je pouze jednou částí obecné sémiologie, která se musí teprve ustavit, a způsob výkladu v *Kursu* se většinou k žádným zásadním obecně sémiologickým generalizacím neuchyluje a problémy řeší poměrně striktně pouze v rozsahu jazykového znaku (nikoli znaku jako takového). Mnohem vhodnější formulací by v tomto případě pravděpodobně bylo, že *Kurs* pojímá jazyk jako specificky znakový fenomén. Toho všeho, jak se zdá, si je MCH velmi dobře vědom (s. 60), uchyluje se však v některých případech k tvrzením typu „strukturální lingvistika je represivním režimem znaků, protože si klade nárok imperialismu“ (s. 107).

V souvislosti s tímto imperialismem MCH několikrát připomíná, že základem strukturalistického pojetí znaku je korelace označujícího a označovaného (s. 109, 116, 123, 141). Zdá se ale, že mnohem podstatnější než sama tato korelační dualita je povaha složek jakožto složek psychické znakové jednotky (de Saussure 1996: 97), která je dále charakterizována arbitrarností vztahu (de Saussure 1996: 98–99) a linearitou označujícího (de Saussure 1996: 100). V této souvislosti by bylo jistě podnětné pokusit se formulovat odpověď na otázku, jaký by byl Deleuzův názor na problém arbitrarnosti?

Ještě podstatnější se ale v tomto strukturalistickém (či přesněji saussurovském) kontextu zdá být koncept znakové hodnoty (*valeur*) jakožto určitý diferenční princip. V derridovské kapitole (s. 146–147) je jedna pasáž *Kursu* pojednávající o hodnotě citována, ale komentována jen velmi zkratkovitě a jen v souvislosti s Derridou. Jak v tomto kontextu rozumět například tvrzení, že „znak má svou hodnotu jen díky svému postavení a diferencí od jiných znaků, ukazuje na despotičnost strukturální lingvistiky, jež považuje znak za korelaci označujícího a označovaného“ (s. 109)? V čem Deleuze tuto despotičnost spatřuje? Je to ona diference (a v čem je podle Deleuze despotická)? Nebo obecná představa jazykového znaku jako spojení označujícího a označovaného (a v čem je despotická ta)?

Podobně jako v jiných oblastech i ve spojitosti s lingvistikou se vynořují již zmiňované a diskutabilní terminologicko-konceptuální směsi. Například při kritice Chomského se mluví (s. 110) o jeho výlučném zájmu o formu. Není to ale vlastně právě výraz, který Chomského – podobně jako Deleuze – zajímá? [S tvrzením (s. 110), že Chomsky je následovníkem Bloomfielda, lze souhlasit pouze z hlediska následnosti časové, nikoli principiální.] V kap. „Kritika strukturální lingvistiky“ MCH upozorňuje, že se Deleuze zaměřuje na rovinu výrazu na rozdíl od strukturální lingvistiky, která „zaměřuje pozornost zejména na

rovinu systémovou“ (s. 107). Pokud přistoupíme na tvrzení, že „jsme již vždy přítomni v jistém kolektivním stroji, který produkuje řeč, a který má svá vlastní pravidla“ (s. 112), jak těmto pravidlům kolektivního stroje rozumět v souvislosti s Deleuzovým (s. 107,) odmítnutím distinkce langue – parole, resp. přesvědčením o zásadní přičylnosti lingvistiky ke zkoumání systému, tj. langue? V čem se langue a kolektivní stroj řeči liší, kromě obecného tvrzení, že jde „pouze o jeden režim znaků z mnoha“ (s. 155)? A co přesně se má v kontextu derridovské kapitoly a také v souvislosti s Deleuzem na mysli termínem „fonologismus“ (s. 149)? Právě fonologie je totiž navýsost výrazová věda, zajímá ji v úzkém slova smyslu utvářenost a konstituce výrazů jazykových znaků. V této souvislosti je nutné poznamenat, že Jakobsonův koncept nulového fonému (s. 60–61) nelze považovat za klíčový princip stavby fonologického systému.

Na metasémiotické úrovni se MCH pokouší kriticky komentovat Deleuzovo postavení v rámci opozice sémiologie – sémiotika. Upozorňuje, že spojením obou (buď pod hlavičku sémiotiky, nebo sémiologie) vzniká „špatně utvořená směs“ (s. 141). Sémiologie je zde – rozumím-li tomu správně – synonymem strukturalismu. Toto synonymizační gesto je vedeno s určitým generalizačním úmyslem, který je sice na jednu stranu zcela pochopitelný (bylo by komplikované v nehomogenním proudu všeho, co se pod označení „strukturalismus“ řadí, detailně rozlišovat jeho jednotlivé podoby), zároveň je otázkou do diskuze, zda se deleuzovská snaha vymanit se z binaristického myšlení takto obecně utvořenou opozicí (sémiotika – sémiologie) zbytečně neredukuje [stejná otázka by mohla zaznít také v kontextu úvah o volbě mezi mysticismem pražské němčiny Gustava Meyrinka a minimalistické pražské němčiny Franze Kafky (s. 121)].

Buď jak buď, MCH dochází (s. 143) ke zjištění, že Deleuzovo myšlení je spíše sémiotické, nikoli sémiologické a v tomto smyslu mu také přiřazuje atribut asignifikantní. Domnívám se, že motivace, která podkládá právě tohoto pojmenování, stojí za podrobnější diskuzi. Má-li být „asignifikantní“ chápáno jako vymezení proti široce chápané tradici sémiologie, v jakém slova smyslu je tato tradice signifikantní? MCH tvrdí, že pojmenování „asignifikantní sémiotika“ „v sobě obsahuje Deleuzovu [sic! Deleuzovo] radikální odmítnutí /strukturální/ lingvistiky, která chápe znak jako korelaci označujícího a označovaného a, ze své povahy, se nezabývá vztahem mezi znakem a ‚světem‘“ (s. 168). Termín signifikace je možné chápat v kontextu Deleuzovy filozofie jako jednu z částí trojčlenného, resp. čtyřčlenného vztahu vět (s. 55–56). Z hlediska signifikace Deleuze chápe význam věty v jeho nepřímosti – na rozdíl od designace – jakožto vymezený řádem pojmové implikace. Rozumím-li správně důvodu, který MCH pro atribut „asignifikantní“ má, pak nepovstává z toho, že by se strukturalismus (tak jak je v práci chápán a prezentován) nezabýval vztahem znaku a světa, nýbrž spíše z toho, že Deleuzem postulované větné vztahy redukuje na signifikaci a především ve své konceptuální výbavě postrádá koncept analogický Deleuzovu smyslu. Zdá se mi však, že volba termínu „asignifikace“ je příliš radikální. Jaké další charakteristiky by – kromě těch výše uvedených – Deleuzovo pojetí asignifikace mělo?

Některé z problémů, s nimiž se lze v práci setkat, jsou důsledkem výstředního jazykového stylu, výkladových odboček (pravděpodobně motivované komplikovaností probíraných témat) a v mnoha případech nadbytečného opakování vybraných tezí. Zejména v závěrečných částech se práce potýká s řadou chyb (překlepy, neúplné věty). Případné knižní vydání tohoto textu by asi měla doprovázet radikální redakce a korektura.

Domnívám se, že jazykový styl není něco, co lze uměle izolovat z celku výkladových snah. Některé obraty, které MCH používá, celkově poukazují – zdá se – na argumentační pozici, kterou MCH zaujímá. V práci se například neobvykle často užívá slova „bytostný/bytostně“. V průměru na každé třetí straně se objevuje jev bytostně sémiotický, mající bytostně příznakový charakter &c. Text tak sugeruje, že „bytostnost“ znamená fundamentální jistotu nerozlučnosti určitých kategorií či jevů. Domnívám se ale, že například figura filozofie jako symptomatologie neotevívá pole „bytostně“ sémiotické (s. 166), naopak je sémioticky mimořádně problematická (viz výše uvedené poznámky ke vztahu znaku, symptomu a výrazu). Spíše se zdá, že figura bytostnosti se v některých případech pokouší ve zkratce legitimizovat symptomatologicko-sémiotickou optiku, která sama o sobě – jak vysvítá z některých pasáží výkladů – příliš bytostná není. Tato zkratkovitost – také ve spojitosti se substandardním užíváním slova „jakkoli“ společně s formulí „nutno ještě podotknout“ (a jejími deriváty) – často od čtenáře vyžadují značnou kooperaci. Některé části práce se naopak zdají s ohledem na vytčené cíle nadbytečné, například derridovská kapitola (s. 144–151) stručně zmíní koncept přítele jakožto pojmové osoby a dále se věnuje resumování Derridovy (a Lévi-Straussovy) filozofie, aniž by ji však – s výjimkou posledního odstavce – komparovala s Deleuzovým přístupem.

Pokud měl text, který MCH předložil jako svou disertaci, za cíl vyvolat efektivně-afektivní reakci, povedlo se. Lze ho považovat za hypotézu o Deleuzově sémiotice, jejíž abduktivní povahy si je MCH zcela v souladu s charakterem zkoumaného materiálu vědom.

Tento posudek klade 47 otázek. Velmi rád uslyším odpovědi – alespoň na některé z nich – v rámci ústní obhajoby; práci k obhajobě doporučuji.

Literatura odkazovaná v posudku:

Hjelmslev, L. *O základech teorie jazyka*. Praha: Academia 1972.

Martinet, A. *Elements of General Linguistics*. Chicago: University of Chicago Press 1964.

de Saussure, F. *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Academia 1996.

V Praze dne 17. 3. 2016

Mgr. Vít Gvoždiak, Ph.D.